
Pro memoria

W stulecie urodzin Profesora Augusta Dehnela, byłego redaktora sekcji C — biologicznej „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” (1949–1957), autorzy pragną przybliżyć kilka wybranych fragmentów z biografii tego wybitnego biologa i człowieka dużej miary. Był członkiem Polskiej Akademii Nauk, kierownikiem Katedry Anatomii Porównawczej Kręgowców UMCS w Lublinie i Zakładu Badania Ssaków PAN oraz założycielem i redaktorem „Acta Theriologica” PAN w Białowieży. Zmarł przedwcześnie, mając 59 lat, w pełni sił twórczych 22 listopada 1962 roku. Pochowany w Warszawie na cmentarzu Powązkowskim. Minęło właśnie czterdziestolecie Jego śmierci. U wejścia do Białowieskiego Parku Narodowego położono w roku 1964 głaz poświęcony Jego pamięci. W tym też roku jedną z sal wykładowych w Collegium Biologicum UMCS w Lublinie nazwano Jego imieniem.

August Dehnel urodził się 25 czerwca 1903 roku w Warszawie jako syn lekarza-społecznika doktora medycyny Michała i Marii ze Sliwińskich. W kulturalnym domu rodzinnym panowała atmosfera sprzyjająca intelektualnemu rozwojowi syna Gustawa. Wcześniej rozbudziły się w nim zamiłowania do nauk przyrodniczych i humanistycznych oraz uczucia patriotyczne. Jako uczeń i ochotnik brał udział w wojnie bolszewickiej 1920 roku (odznaczony Krzyżem Walecznych), a potem w powstaniu Śląskim. W 1922 roku uzyskał maturę i w tym też roku wstąpił na wydział Filozoficzny Uniwersytetu Warszawskiego. Studia ukończył

ze stopniem doktora filozofii w roku 1926, publikując pracę dyplomową *Badania nad rozwojem i genezą potworności złożonych u żółwia błotnego*, wydaną w 1925 roku przez Warszawskie Towarzystwo Naukowe. Po doktoracie objął stanowisko starszego asystenta w Katedrze Anatomii Porównawczej Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie pod kierunkiem wybitnego anatoma i embriologa prof. dr hab. Jana Tura pracował do 1936 roku (wspomniany profesor współpracował w latach 1904–1916 z Marią Curie-Skłodowską w badaniach wpływu radu na rozwój narządów u zwierząt).

Do wybuchu wojny A. Dehnel prowadził badania na Polesiu. Okres okupacji jako oficer WP spędził w obozie jenieckim w Grossborn, prowadząc m.in. wykłady z biologii. Po wyzwoleniu w latach 1945–1947 był pracownikiem naukowym w Państwowym Muzeum Zoologicznym w Warszawie. W 1948 roku podjął się organizacji i kierownictwa Katedry Anatomii Porównawczej Kręgowców UMCS w Lublinie. Habilitację uzyskał na Uniwersytecie Warszawskim w 1949 roku, a po dwóch latach otrzymał nominację profesorską. W tym też czasie został laureatem Nagrody Państwowej trzeciego stopnia. W 1958 roku został powołany na członka korespondenta Polskiej Akademii Nauk.

W działalności naukowej profesora wyróżniają się dwa okresy. Do 1935 roku prowadził badania w zakresie teratogenezy i teratologii *Sauropsidae* oraz embriologii ptaków. Od 1936 roku podjął badania nad ssakami. Opracował zasady gospodarki w rezerwatach bobrowych na Polesiu oraz dorzeczu Niemna i Prypeci (do 1939 roku). W okresie powojennym zainicjował badania teriologiczne nad zmiennością indywidualną, wiekową, sezonową i klimatyczną *Micromammalia*. Badania nad rodzajami *Sorex L.* i *Neomys L.* (lata 1949–1950) przyniosły odkrycie zjawiska spłaszczenia puszek mózgowych ryjówkowatych w okresie zimowym, które nazwano później „zjawiskiem Dehnela”. Odkrycie to znalazło oddźwięk w literaturze europejskiej i encyklopedycznej. We wspomnianych pracach zostały przedstawione zasadnicze jego koncepcje jako teriologa, inicjującego nowoczesny kierunek badań w Polsce. Morfologia dynamiczna jest właściwie nowym kierunkiem badań stworzonym przez prof. A. Dehnela. Prace Jego mają także znaczenie dla systematyki i ekologii ryjówkowatych. Poznawszy sposób życia zwierzęcia, zdołał doprowadzić do ich rozrodu w hodowli, co się dotychczas nikomu nie udało.

Profesor Dehnel był doskonałym organizatorem i pedagogiem. Z niczego stworzył dobrze wyposażoną i prosperującą Katedrę Anatomii Porównawczej. Może świadczyć o tym fakt, że w 1952 roku został wydany w sekcji biologicznej *Annales UMCS* tom 8 prac (ponad 500 stron) wykonanych przez zespół pracowników katedry pod Jego kierownictwem i redakcją. Na znacznie większą skalę zorganizował w Białowieży pracownię teriologiczną katedry, która wobec słabego zainteresowania uniwersyteckiego została przejęta przez PAN jako Zakład

Badania Ssaków. W obu placówkach zachował kierownictwo do 1962 roku. Tej drugiej jednostce w ostatnich latach (1957–1962) poświęcił wiele uwagi, m.in. rozbudowując pracownie specjalistyczne wyposażone w doskonałą aparaturę czy gromadząc z zespołem liczne zbiory drobnych ssaków do celów naukowych. Systemem gospodarczym wybudował cztery obiekty, w tym dwa mieszkalne, zapewniając w ten sposób dobre warunki pracy i egzystencji zespołu. Ponadto wydawał czasopismo naukowe „Acta Theriologica”, które bardzo szybko rozpowszechniło się w kraju i za granicą. Podjął też badania długofalowe nad naturalną hybrydyzacją żubra z bydłem domowym. Już wstępne wyniki tych prac (1960–1961) okazały się bardzo interesujące, zarówno pod względem teoretycznym, jak i praktycznym. Jednak ścisły związek naukowy i dydaktyczny obu Zakładów istniał przez cały ten okres. Asystenci katedry lubelskiej byli stałymi współpracownikami białowieskiego zakładu, magistranci zaś robili tam często prace dyplomowe.

W działalności dydaktycznej prof. Dehnel odznaczał się bogactwem oryginalnych koncepcji organizacyjno-metodycznych. Z Jego inicjatywy, m.in. począwszy od 1954 roku, odbywały się w Białowieży pod patronatem Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego Międzyuczelniane Kursopraktyki dla studentów biologii. Atrakcyjność tej imprezy przede wszystkim polegała na uzupełnianiu tematyki, której nie było w programie studiów uniwersyteckich. W popularyzatorskiej działalności Profesora zwraca uwagę książka o bobrach *Zamki na wodzie* oraz unikatowy szkic o sztuce układania ptaków drapieżnych do łowów (był jednym z ostatnich wybitnych sokolników polskich). Występował również w radiu z cyklem pogadarek przyrodniczych. Prowadzone przez Profesora wykłady i seminaria ujawniły Jego talent pedagogiczny oraz szeroką wiedzę przyrodniczą i humanistyczną. Osobisty udział w przejawach życia akademickiego i formowaniu umysłów młodej kadry był bardzo znaczący. Zachęcał też młodzież studencką, a szczególnie magistrantów do różnych akcji przyrodniczych prowadzonych na terenie Lubelszczyzny i Białowieży. Przeprowadził kilkadziesiąt przewodów magisterskich i kilkanaście doktorskich.

Profesor A. Dehnel prowadził ożywioną współpracę z kilkoma placówkami naukowymi. Szczególnie w badaniach dotyczących morfologii dynamicznej i popularyzacyjnej *Micromammalia* z uwzględnieniem wpływu czynników egzo- i endogennych. Podejmował też, głównie w Białowieży, wielu uczonych europejskich. Wśród uczniów Profesora dwaj, prof. Zdzisław Pucek i prof. Andrzej K. Tarkowski, są członkami PAN. Ten ostatni w 2002 roku został laureatem japońskiego „Nobla” za pionierskie eksperymentalne badania embriologiczne ssaków. Pierwsze prace obu Uczonych w latach pięćdziesiątych były publikowane w *Annales UMCS* sekcji C (biologia) pod kierunkiem i redakcją prof. Dehnela.

Charakteryzując sylwetką Profesora* należy dodać, że żywo reagował na wszelkie przejawy życia codziennego. Był wybitnie komunikatywny, o dużym

poczuciu humoru, tolerancyjny, zawsze bezpośredni oraz przyjazny dla ludzi. Nie lubił pompy ani celebry. Przez wiele lat poruszał się między Warszawą (rodzina) a Lublinem i Białowieżą (dwoma Zakładami), nie licząc się z czasem ani ze stanem zdrowia.

Wszystko ma swój czas — „Omnia tempus habent”.

W latach pięćdziesiątych i początkach sześćdziesiątych ubiegłego stulecia Profesor August Dehnel zabłysnął intelektem, wniósł do zespołu radość tworzenia oraz nadzieję postępu nauki i sztuki życia. Był osobowością niepowtarzalną. Jego wychowankowie zachowują o Nim żywą i serdeczną pamięć, sięgającą kolejnego stulecia. Nic nie mija, jeśli zostają wspomnienia.

Irena i Jerzy Kubik

---

* Pełniejsze dane na temat biografii i działalności naukowej prof. A. Dehnela, publikowane w ostatnim czasie, można znaleźć w Biuletynie Informacyjnym PAN oddział w Lublinie, nr 3/1999 i nr 6/2001.